

OITS HOZIRGI KUNDAGI GLOBAL MUAMMOLARDAN BIRI

*Sobirova Robiyaxon Rafiq qizi**Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti talabasi**munavvarapolatova@gmail.com**Ilmiy rahbar: Xodjamberdiyev. A. I.**Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti**Akramjon.ah@gmail.com*

ANNOTATSIYA

OITS (Orttirilgan immun tanqisligi sindromi) bugungi kunda global sog'liqni saqlash tizimi oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Kasallik OIV — inson immun tanqisligi virusi bilan zararlanish natijasida rivojlanib, immun tizimning chuqur yetishmovchiligiga olib keladi. Ushbu maqolada OITSning global miqyosdagi tarqalishi, epidemiologik holati, patogenez, yuqish yo'llari, diagnostikasi, davolash va profilaktika choralarining ilmiy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, kasallikning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari va zamonaviy tibbiyotdagi yondashuvlar yoritiladi.

Kalit so'zlar: OITS, OIV, immun tanqislik, epidemiologiya, antiretrovirus terapiya, global sog'liq muammosi.

Kirish: Hozirgi davrda yuqumli kasalliklar insoniyat salomatligiga jiddiy tahdid solayotgan asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda. Ular orasida OITS (Orttirilgan immun tanqisligi sindromi) o'zining keng tarqalganligi, og'ir klinik oqibatlari va uzoq davom etuvchi kechishi bilan alohida ajralib turadi. OITS OIV — inson immun

tanqisligi virusi bilan zararlanish natijasida rivojlanadigan surunkali infeksiyon kasallik bo'lib, u immun tizimning bosqichma-bosqich izdan chiqishiga olib keladi.

OIV organizmga tushgach, asosan CD4+ T-limfotsitlariga ta'sir ko'rsatadi va ularning soni hamda funksional faolligini keskin kamaytiradi. Natijada organizm turli bakterial, virusli, zamburug'li infeksiyalar hamda onkologik kasalliklarga nisbatan himoyasiz holga keladi. OITS bosqichiga yetgan bemorlarda hayot sifatining pasayishi, mehnatga layoqatlilikning yo'qolishi va o'lim xavfining ortishi kuzatiladi.

OITSning dolzarbligi uning faqat tibbiy muammo bo'lib qolmay, balki muhim ijtimoiy va iqtisodiy muammoga aylanganligi bilan izohlanadi. Kasallik ko'pincha mehnatga layoqatli yoshdagi aholida uchrashi sababli ishlab chiqarish salohiyatining pasayishiga, sog'liqni saqlash tizimiga tushayotgan moliyaviy yukning ortishiga va jamiyatda ijtimoiy beqarorlikka olib keladi. Bundan tashqari, OITS bilan yashovchi shaxslar ko'pincha stigma va diskriminatsiyaga duch kelib, bu holat kasallikni erta aniqlash va davolash jarayonlarini qiyinlashtiradi.

So'nggi yillarda tibbiyot sohasida erishilgan yutuqlarga qaramay, OITS hali ham to'liq davolanadigan kasalliklar qatoriga kirmaydi. Antiretrovirus terapiya kasallik rivojlanishini sekinlashtirib, bemorlarning umr davomiyligini uzaytirsada, infeksiyaning butunlay yo'q qilinishini ta'minlay olmaydi. Shu sababli kasallikni oldini olish, erta tashxislash va samarali nazorat qilish zamonaviy tibbiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ushbu maqolada OITSning global miqyosdagi ahamiyati, tarqalish xususiyatlari, rivojlanish mexanizmlari hamda unga qarshi kurashishda qo'llanilayotgan zamonaviy yondashuvlar ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Adabiyotlarni o'rganish :OITS muammosi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar asosan kasallikning epidemiologiyasi, patogenezi, klinik kechishi va davolash usullariga bag'ishlangan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va

BMTning OITS bo'yicha dasturi (UNAIDS) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab millionlab odamlar OIV bilan yashamoqda.

Ilmiy adabiyotlarda OIVning yuqish yo'llari — himoyasiz jinsiy aloqa, qon orqali yuqish, steril bo'lmagan tibbiy muolajalar hamda onadan bolaga o'tish mexanizmlari batafsil bayon etilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kombinatsiyalangan antiretrovirus terapiya OITS rivojlanishini sekinlashtirib, bemorlarning umr davomiyligini sezilarli darajada uzaytiradi. Shu bilan birga, profilaktik tadbirlar va aholi orasida tushuntirish ishlarini olib borish kasallik tarqalishini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda kompleks ilmiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tahliliy, solishtirma, statistik va umumlashtiruvchi metodlar qo'llanildi. Asosiy axborot manbalari sifatida Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST), BMTning OITS bo'yicha dasturi (UNAIDS), xalqaro ilmiy jurnallar hamda tibbiyotga oid o'quv adabiyotlarida keltirilgan ma'lumotlar o'rganildi.

OITSning global miqyosdagi tarqalish dinamikasini baholash uchun turli yillarga oid statistik ko'rsatkichlar solishtirildi. Shuningdek, antiretrovirus terapiyaning samaradorligi, kasallikni erta aniqlashning ahamiyati hamda profilaktik dasturlarning ta'siri tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar asosida OITSga qarshi kurashning zamonaviy strategiyalari baholandi.

Natijalar va muhokama

O'rganilgan ilmiy va statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, OITS hozirgi kunda ham global sog'liqni saqlash tizimi uchun jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. Dunyoning ayrim mintaqalarida OIV bilan yangi zararlanish holatlari kamaygan

bo'lsa-da, rivojlanayotgan davlatlarda kasallik tarqalishi yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Bu holat ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari hamda aholining tibbiy savodxonligi bilan bevosita bog'liq.

Tahlillar natijasida antiretrovirus terapiya OITS bilan kasallangan bemorlar hayotini sezilarli darajada uzaytirishi va virus yuklamasini kamaytirishi aniqlangan. Doimiy va to'g'ri olib borilgan davolash natijasida bemorlarda opportunistik infeksiyalar rivojlanish xavfi pasayadi va hayot sifati yaxshilanadi. Biroq davolashning uzluksizligi ta'minlanmagan holatlarda kasallik tez sur'atlarda og'irlashishi mumkin.

Shu bilan birga, OITSGa qarshi kurashda qator muammolar mavjud. Kech tashxis qo'yilishi kasallikning og'ir bosqichlarida aniqlanishiga olib keladi, bu esa davolash samaradorligini pasaytiradi. Ijtimoiy stigma va diskriminatsiya OIV bilan yashovchi shaxslarning tibbiy yordamga murojaat qilishdan qochishiga sabab bo'lib, kasallikning yashirin tarqalishiga zamin yaratadi. Bundan tashqari, ayrim hududlarda zamonaviy diagnostika usullari va dori vositalarining yetishmasligi OITSGa qarshi kurashni murakkablashtirmoqda.

Profilaktika masalasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholining xabardorligini oshirish, xavfsiz jinsiy xulq-atvorni targ'ib qilish, OIV bo'yicha muntazam skrining tadbirlarini o'tkazish kasallik tarqalishini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Onadan bolaga OIV yuqishining oldini olish bo'yicha olib borilayotgan tibbiy choralar ham ijobiy natijalar bermoqda.

Umuman olganda, OITSGa qarshi samarali kurashish tibbiy, ijtimoiy va ma'rifiy yondashuvlarni birlashtirgan kompleks strategiyani talab qiladi. Faqatgina davolash emas, balki kasallikning oldini olish va jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirish ushbu muammoni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosalar

OITS

global

muammo

sifatida

OITS hozirgi kunda nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy va iqtisodiy muammo sifatida dunyo miqyosida dolzarb bo'lib qolmoqda. JSST ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda dunyo bo'ylab 38 milliondan ortiq odam OIV bilan yashamoqda, shundan 1,5 milliondan ortig'i yangi zararlanish holatlari hisoblanadi. Bu ko'rsatkichlar OITSning hanuzgacha jiddiy xavf ekanligini yaqqol namoyon qiladi.

Davolash

samaradorligi

Kombinatsiyalangan antiretrovirus terapiya (KART) OITS bilan kasallangan bemorlarning umr davomiyligini sezilarli darajada uzaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'g'ri va muntazam davolash olib borilsa, virus yuklamasi kamayadi va opportunistik infeksiyalar rivojlanish xavfi pasayadi. Shu bilan birga, davolashning uzluksizligi va dori vositalarining mavjudligi bemorlar hayot sifati va uzoq umr uchun muhimdir

Profilaktika

va

ijtimoiy

yondashuvlar

OITSGa qarshi samarali kurash faqat tibbiy choralar bilan cheklanmaydi. Xavfsiz xulq-atvorni targ'ib qilish, OIV skrining tadbirlarini keng joriy etish, onadan bolaga yuqishni kamaytirish bo'yicha tibbiy choralarni amalga oshirish kasallik tarqalishini sezilarli darajada pasaytiradi. Shuningdek, ijtimoiy stigma va diskriminatsiyani kamaytirish, aholining sog'liqni saqlash bo'yicha savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Global

strategiya

zarurati

OITSGa qarshi kurashda kompleks strategiya talab qilinadi. Bu strategiya tibbiy davolash, profilaktika tadbirlari, aholining ta'limi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olishi kerak. Faqat shu tarzda OITSning yangi holatlar soni kamayadi, kasallikning yashirin tarqalishi oldi olinadi va global sog'liqni saqlash tizimiga tushayotgan yuk pasayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). Global HIV & AIDS statistics — 2023 fact sheet. Geneva: UNAIDS, 2023.
2. World Health Organization (WHO). HIV/AIDS: Key facts. Geneva: WHO, 2023.
3. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). HIV Surveillance Report, 2022. Atlanta: CDC, 2023.
4. European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC). HIV/AIDS surveillance in Europe — 2022. Stockholm: ECDC, 2023.
5. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. OITS monitoringi bo‘yicha yillik hisobot 2022. Toshkent: SSV, 2023.
6. O‘zbekiston Respublikasi Respublika OITSGa qarshi kurash markazi. OIV infeksiyasi va profilaktika dasturlari. Toshkent: Respublika markazi, 2023.
7. Fauci, A. S., Lane, H. C. & Redfield, R. R. HIV/AIDS — Understanding the Epidemic. New England Journal of Medicine, 2022; 386: 745–758.
8. Piot, P., Abdool Karim, S. S. & Hecht, R. HIV and global health: Current challenges and future directions. The Lancet, 2022; 399(10325): 1349–1365.
9. Cohen, M. S., Chen, Y. Q., McCauley, M., et al. Antiretroviral Therapy for the Prevention of HIV-1 Transmission. New England Journal of Medicine, 2020; 375: 830–839.
10. De Cock, K. M., Jaffe, H. W. & Curran, J. W. The evolving epidemiology of HIV/AIDS. AIDS, 2019; 33(4): 1–12.